

Simbolične implikacije barv in njihov položaj na dimenziji ugajanja

ASJA NINA KOVAČEV

POVZETEK

Barve kot naravni fenomeni nimajo pomena, a se je v tradiciji različnih kultur ohranilo veliko njihovih simboličnih implikacij. Namen pričujoče študije je bil ugotoviti barvne preference Slovencev in simbolične pomene glavnih barv v slovenski kulturi. Uporabili smo "Test barvnih preferenc", ki smo ga skonstruirali posebej za ta eksperiment. Sestavljata ga barvna predloga in vprašalnik. Za barvno predlogo smo uporabili trak iz belega kartona z devetimi barvnimi kvadrati: rdečim, modrim, rumenim, vijoličastim, oranžnim, rjavim, belim in črnim. Subjekti so barve rangirali po metodi ekstremnih parov in zapisali vse besede, ki so jih lahko pomensko povezali z njimi.

Barvne preference smo ugotavljali z izračunavanjem njihovega povprečnega ranga in njihovim ponovnim rangiranjem. Rang listo ugajanja smo primerjali z rezultati podobnih raziskav pripadnikov drugih narodov. Pri subjektih slovenskega vzorca smo ugotovili nekaj odklonov.

Pomensko strukturo barv smo določali s kategorizacijo njihovih asociacij po pomenu. Tako dobljene pomenske kategorije smo primerjali z ustaljenimi simboličnimi pomeni barv v različnih kulturah. Ugotovili smo precejšnjo skladnost med simboličnimi pomeni barv pri Slovencih in pri drugih evropskih narodih.

ABSTRACT

THE SYMBOLIC IMPLICATIONS OF COLOURS AND THEIR POSITION ON THE DIMENSION OF PLEASANTNESS

Colours as natural phenomena do not have meanings, but many of their symbolic implications have remained in the tradition of different cultures. The purpose of the present study was to ascertain colour preferences of Slovenes and the symbolic meanings of the main colours in the Slovene culture. The "Colour preference test" was constructed for this particular situation. It consisted of a colour band and the reply-form. The colour band was made of white pasteboard with nine colour squares (red, blue, yellow, violet, green, orange, brown, white, and black) on it. The subjects ranked the colours according to the method of extreme couples and put down all the words they could associate with them by meaning.

Colour preferences were determined by calculating the average rank of colours and their repeated ranking. The rank-list of pleasantness was compared with the

results of similar researches on the subjects of other nations. The subjects of the Slovene sample manifested some declinations.

The meaning structure of colours was determined by the categorization of their associations. After that their meaning categories were compared with their settled symbolic meanings in different cultures. There was a considerable congruency between the colour symbolic meanings of Slovenes and of other European nations.

UVOD

Človekovo zaznavanje objektivne stvarnosti je odvisno od nekaterih temeljnih značilnosti predmetnega sveta. Med njimi izstopajo predvsem:

- oblika zaznanih predmetov,
- relief,
- voluminoznost in
- prostorski odnosi z drugimi predmeti.

Zaznavanje temeljnih značilnosti predmetnega sveta je močno odvisno tudi od njihove barve, ki lahko v precejšnji meri preoblikuje njegovo vizijo. Barva ima namreč precejšen vpliv na človekovo fiziološko dogajanje, pomemben pa je tudi njen vpliv na različna področja njegove psihične, predvsem čustvene in spoznavne dejavnosti.

Proučevanje osnovnih vzorcev vizualnega zaznavanja, ki tvori podlago večjemu delu kasnejše miselne (predvsem pojmovne) predelave informacij, je treba pričeti pri proučevanju svetlobe. Brez nje namreč ni mogoče zaznati oblik, barv, prostora in gibanja. Svetloba odločilno vpliva na subjektovo doživljanje, zato so jo čistili, mistificirali in ritualizirali v številnih kulturah. Je namreč nujen pogoj za večino življenjsko pomembnih dejavnosti in vizualni ekvivalent druge največje življenjske sile - toplote. Večina naše pozornosti je sicer namenjena predmetnemu svetu, toda ta postane dostopen našemu spoznavnemu aparatu šele s pomočjo svetlobe.

Svetloba kot fizikalni fenomen

Sodobna fizikalna spoznanja so spodbila tradicionalna prepričanja o izvoru svetlobe. Svetlobo, ki nas obseva, nam namreč pošilja sonce skozi mračno vesolje na mračno zemljo iz oddaljenosti pribl. 150 milijonov kilometrov. V nasprotju s sodobnimi ugotovitvami so včasih domnevali, da se nebo sveti kar samo od sebe in da sonce ni nič drugega kot najsvetlejša točka na njem. Tako naj bi obstajala po tradicionalnem prepričanju svetloba že pred soncem in rodila naj bi se iz prvobitne teme. Otroci in pripadniki primitivnih plemen jo še danes pojmujejo kot nebu imanentno kvaliteto, ki seva skozi zračne plasti in osvetljuje zemljo.

Omenjene domneve o izvoru in naravi svetlobe je kljub izrednim dosežkom sodobne znanosti silno težko izkoreniniti, saj nam jih vsiljuje naš vidni aparat. Perceptivni pogoji namreč ne sovpadajo z znanstvenimi spoznanji, zato se pri interpretaciji izvora svetlobe opiramo predvsem na lastno znanje, in ne toliko na spremenljive, nekonsistentne in pogosto celo varljive informacije, ki nam jih posredujejo čutila.

Simbolika svetlobe v zahodni kulturi

Svetloba je v tradicionalni simboliki manifestacija božanskosti. Simbolizira stvarjenje vesolja, logos, prvobitni intelekt, manifestacijo univerzalnega principa, življenje, resnico, neposredno spoznanje, breztelesnost, razum in duh. Kot izvor dobrote ponazarja še novo življenje, slavo, radost in sijaj.

Doživljanje svetlobe je povezano s sočasnimi doživljanjem večnosti in minljivosti vsega obstoječega, saj se svetloba pomensko povezuje z začetkom in koncem. Po tradicionalnem mitičnem prepričanju je "obsevala" t. i. zlato dobo človekove zgodovine, vendar naj bi prvobitni greh povzročil njegov padec v temo. Šele vrnitev v raj naj bi mu omogočila ponovno zrenje prvobitne svetlobe.

Barva kot fizični fenomen in kot nosilka simboličnih pomenov

Barva kot naravni fenomen ne nosi nikakršnih pomenskih struktur, ki bi vodile v pojmovni svet. Njen pomen temelji na primerjavi (aluzivna pomenska relacija), ali pa na dogovoru (konvencionalna pomenska relacija) (Rotar, 1972). V primerjavi z obliko je še nekoliko manj odvisna od golih fizičnih dražljajev, saj jo lahko zaznamo celo ob njihovi odsotnosti. To se včasih zgodi v hipnagoških slikah ali sanjah, ki nastajajo v našem spoznavnem aparatu neodvisno od svetlobno-kromatskih sporočil. Izven nas samih je namreč barva čista abstrakcija oziroma čisti fizični pojem elektromagnetnih radiacij.

Barva je več od skupine podatkov, ki nam jih omogoča fizični svet. Predmete in pojave namreč določa mnogo natančneje kot oblika, oziroma jim dodaja določeno čustveno vsebino. Spodbuja subjektivno intuitivnost, ga sili k spoznavanju in omogoča doživljajsko polnost, ki temelji na aktivaciji multiplih psihičnih procesov na več ravneh. Močno je povezana tudi s človekovim duhovnim in socialnim življenjem, zato ima simbolika barv pomembno vlogo v vseh oblikah njegove kulturne dejavnosti. Pomenska struktura barv je izredno bogata predvsem v magiji, mitu, ritualu, religiji in umetnosti. Na človeka kot psihofizično bitje imajo barve sicer zelo močan vpliv, vendar se njihove bogate pomenske implikacije do konca izoblikujejo šele skozi njihovo artikulacijo znotraj določenih prostorsko-časovnih dimenzij.

Mitične in arhetipične predstave o barvi izvirajo iz temne prazgodovine - iz obdobja, ko so se rojevale prve civilizacije. V procesu racionalizacije barve, ki sovpada z razvojem urbanizacije, so barvo ločili od njenega naravnega fizičnega nosilca, jo iztrgali iz žive in spremenljive narave ter jo s poimenovanjem identificirali kot suho, abstraktno, brezoblično kvaliteto. Ta ima sicer relativno utrjeno pomensko strukturo in njene pomenske implikacije se raztezajo vse od ezoterizma in misticizma do različnih manifestacij socialnega in kulturnega življenja. Toda ne glede na konkretno sociokulturno okolje različnih magičnih, religioznih in drugih področij človekove kulturne dejavnosti (ki vedno bolj prehajajo v sfere iracionalnega, ezoteričnega in okultnega) je mogoče simboliko barv pojmovati kot izraz nekega univerzalnega principa oziroma nekakšnega občečloveškega občutenja univerzuma.

Pomenske implikacije posamičnih barv in njihova vloga v tradicionalni simboliki

Simbolika barv spada med najbolj natančno obdelana področja sodobne simbolologije. Različni avtorji (Chevalier in Gheerbrant, 1986; Cooper, 1986; Gibson in Gibson, 1966; Kovačev, 1990; 1991; 1992; 1993; 1994; Lurker, 1991; Musek, 1990; Trstenjak, 1987) obdelujejo to problematiko bolj ali manj obsežno in jo poskušajo razlo-

žiti s pomočjo identifikacije njenih družbenih, kulturnih in osebnostnih determinant. Toda pomenske strukture barv ni lahko določiti, saj imajo barve že v okviru iste kulture vrsto različnih ali celo nasprotnih pomenov, medtem ko so njihove medkulturne razlike še nekoliko očitnejše. Kljub temu obstaja med njimi tudi nekaj skupnih, univerzalnih potez.

Rdečo označujejo v tradiciji večine kultur kot barvo ognja, lahkomišelnosti, življenja, zdravja, aktivnosti, ljubezni, egocentričnosti in ekstraverzije (Cooper, 1986; Kovačev, 1991). V nasprotju z modro, ki simbolizira dvig v duhovnost, velja rdeča za zemeljsko in čutno barvo. Vendar ne zbuja vedno pozitivnih občutij. Zaradi asociativnega spoja s krvjo simbolizira poleg čutnosti tudi boj, krvoločnost, bes in smrt. Fiziološki učinki rdeče barve na človeški organizem (povečanje mišičnega tonusa, pospeševanje delovanja srca, dvig krvnega pritiska, ipd.) jo določajo za barvo strasti, poguma in "psihične preobrazbe".

Nebesno in morsko modra barva simbolizirata resnico, zvestobo, čistost, plemenitost in modrost. V nasprotju z rdečo, ki naj bi ponazarjala moški princip, ponazarja modra ženskega. Med vsemi barvami je najgloblja in najmanj materialna. Zato naj bi omogočala postopno zapuščanje zavestnega in realnega ter prehod v nezavedno in nadrealno, tj. v oddaljene dimenzije praznega, metafizičnega prostora. Pasivnost modrine ni stalna, ampak se v modrem skriva tudi potencialna realnost. Svežina modrine pogosto prehaja v hlad, njena mirna dostojanstvenost pa v konzervativizem.

Rumena barva spreminja svoj vrednostni predznak v sorazmerju s svojim tonom in svetlostjo. Svetlejši odtenki rumene in zlatorumena barva imajo navadno vrednostno pozitiven pomen. Kot barva sonca deluje rumena na organizem poživljajoče in zaradi njenih ugodnih učinkov jo uporabljajo pri zdravljenju psihonevroz. Simbolizira intuicijo, razum in voljo. Hkrati je tudi barva aktivnosti in ekstraverzije, čeprav v manjši meri kot rdeča in oranžna. V svojih najbolj zlatih odtenkih ponazarja rumena nesmrtnost in božansko moč. Temnejši in motnejši odtenki rumene in rumenkasto zeleni ton imajo izrazito negativne konotacije. Simbolizirajo namreč izdajstvo, ljubosumje, grabežljivost, nasilnost, prevaro in celo žvepleno peklenskost. Zato so rumeno barvo v evropski tradiciji pogosto uporabljali za stigmatizacijo socialno nezaželenih oseb in za signalizacijo kužnih bolezni (Kovačev, 1992).

Z mešanjem modre in rumene nastane zelena barva, ki ima sicer podobne pomirjujoče učinke kot modra, vendar zaradi soudeležnosti rumene ne deluje več tako hladno (Trstenjak, 1987). V nasprotju z nadčutno modro barvo, je zelena prežeta z zemeljskostjo, privlačnostjo, občutljivostjo in čustvovanjem. Predstavlja rastlinstvo, svežino, reprodukcijo, pa tudi smrt, zlasti v svoji svetlejši inačici. Kot uravnotežena kombinacija ekstraverzije (rumena) in introverzije (modra), je zelena pasivno umirjena in samozadovoljna, toda zaradi svojih pomirjujočih učinkov na organizem postane hitro dolgočasna.

Pravo nasprotje zelene je izrazito ekstravertirana oranžna barva. Je barva ognja, veselja, aktivnosti in naslade, saj spada med psihofizične stimulatorje. Toda kljub svojim ugodnim psihofizičnim učinkom ni nikoli veljala za dragoceno, ampak predvsem za kričečo, ceneno, in plehko barvo (Kovačev, 1992).

Vijoličasta je mešanica rdeče in modre in je lahko zaradi medsebojno nasprotujočih si pomenov, ki jih implicirata njeni komponenti, simbol notranjega nemira ali harmonične sinteze obeh polarnosti. Povezujejo jo z inteligentnostjo, znanjem, vzvišenostjo, urejenostjo, umirjenostjo in treznostjo, vendar tudi z žalostjo, potrptostjo in hrepenenjem. T. i. "vijoličasta intelektualnost" ni analitične narave, ampak bi jo prej lahko označili kot mistično duhovno moč. V njej se namreč racionalne in emocionalne komponente tesno prepletajo, tako da jih je silno težko ločiti. Močna diametralnost

obeh spojenih barv, ki zbudjata popolnoma nasprotni asociacije, se kaže v stalni razpetosti vijoličaste med ekstra- in introverzijo, med približevanje in odmikanje ter med strast in hlad. Obe sili varujeta svojo avtonomijo, ki se razkriva skozi nerazrešeno in nerazrešljivo dvojnost hermafroditizma. Heimendall (1961) zato poudarja, da nobena druga barva ni tako silno razpeta med svetlobo in temo ter med življenje in smrt, kot to velja za vijoličasto.

Rjava barva je sinteza vseh kromatičnih barv. V naravi se pojavlja najpogosteje, zato velja za "najrealnejšo" med vsemi barvami. V tradicionalni simboliki ni posebno močno zastopana. Z njo namreč povezujemo predvsem blato in druge izločke oziroma telesnost v negativnem smislu besede. Je tudi barva dveh smrtnih grehov: požrešnosti in lenobe. Kljub temu ima lahko v določenih situacijah pozitivne pomenske implikacije. Kot barva rustikalnega pohištva nam zbuja vtis prijetne domačnosti, kot barva zemlje pa je simbol ugodja, varnosti, materinstva, vrnitve in gotovosti.

Akromatični barvi bela in črna sovpadata s svetlobo in temo, zato simbolizirata večno polarnost med obema nasprotnima tendencama. Pri tem je svetloba univerzalna nosilka pozitivnih, tema pa negativnih konotacij. Dihotomije med življenjem in smrtjo, med resnico in lažjo, med upom in obupom, med dobrim in zlim ter med zavestjo in nezavednim ohranjajo dialektičnost, ki je zajeta v vsej naravi in se lahko delno uravnoteži v sivi barvi. Ta namreč simbolizira negibno in ravnodušno nevtralnost, neodločnost ter odsotnost energije, življenja in radosti.

PROBLEM

V pričujoči raziskavi smo ugotavljali barvne preference in simbolično strukturo barv pri slovenskih dijakih in študentih. Barvne preference smo ugotavljali z metodo rangiranja, pomensko strukturo barv pa z asociativno metodo. Z njo smo hoteli prodreti do latentnih dimenzij simbolične strukture vsake posamične barve, kar bi bilo z uporabo drugih metod precej težje. Pri postavljanju direktivnih vprašanj bi namreč tvegali, da bomo subjekte usmerjali k dajanju pričakovanih odgovorov, ki bodo potrdili naše predhodne hipoteze. Te so temeljile na našem poznavanju tradicionalne simbolike barv v različnih kulturah, zato bi z njihovim prisilnim potrjevanjem zanemarili individualne (predvsem osebnostne) determinante njihovih pomenov.

S postavljanjem odprtih vprašanj bi lahko preverjali informiranost subjektov o problematiki in njihovo poznavanje simbolike barv. Toda tudi to ni bil naš namen.

Z uporabo modificirane asociativne metode smo se izognili zgoraj omenjenim težavam. Navodilo je namreč vključevalo pogoj, da morajo subjekti zapisati le tiste asociacije, ki jih lahko pomensko povežejo z dano barvo. Predpostavljali smo, da bodo barvne preference subjektov slovenskega vzorca podobne barvnim preferencam drugih narodov v evropskem kulturnem prostoru in da bo precej sorodnosti tudi med njihovimi simboličnimi pomeni. Te naj bi razkrivale tradicionalne determinante simbolične strukture barv, oziroma njihov kolektivni pomen. Poleg tega smo pričakovali še nekaj odklonov, ki naj bi bili izraz posebnosti slovenske kulturne tradicije in nekaterih osebnostnih faktorjev.

METODA SUBJEKTI

V preizkus smo vključili 50 poskusnih oseb, ki so pripadale dvema homogenima skupinama: 27 dijakinj in dijakov prvega letnika gimnazije Vida Janežič v Ljubljani in 23 študentk in študentov prvega letnika psihologije na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Obe skupini smo zaradi odsotnosti kakršnihkoli izrazitih diskrepanc med njimi obravnavali kot enotno skupino. Sestavljalo jo je 7 fantov in 43 deklet, starih od 15 do 25 let. Srednja vrednost njihove starosti znaša 17 let, standardna deviacija pa je .38. Modalna starost je 15 let, medijska vrednost pa 16 let.

Vzorec je bil sestavljen iz adolescentov in mlajših odraslih. Vključeval je pripadnike obeh spolov, vendar so prevladovala dekleta. Vsi subjekti eksperimenta so bili slovenske narodnosti.

PRIPOMOČKI

Test barvnih preferenc

V pričujoči študiji smo uporabili *Test barvnih preferenc*, ki smo ga skonstruirali posebej za to priložnost. Sestavljen je bil iz barvne predloge in odgovornega lista z navodilom.

Kot barvno predlogo smo uporabili papirnat trak, na katerem je bilo po vrstnem redu razvrščenih devet barvnih kvadratov s ploščino 1cm^2 . Subjekti so pred začetkom rangiranja barv glede na stopnjo njihovega ugajanja in pisanja lastnih asociacij nanje dobili navodilo:

"Pozorno si oglejte barve na priloženem listu. Izberite tisto, ki vam najbolj uga-ja, se vam zdi najprijetnejša ali najprivlačnejša, oziroma vam je tako blizu, da bi jo lahko označili kot "svojo" barvo. Poleg nje napišite številko 1. Nato pripišite vse besede, ki jih lahko pomensko povežete s to barvo.

Izberite še barvo, ki vas najbolj odbija, jo označite s številko 9 in zapišite vse besede, ki jih lahko pomensko povežete z njo. Nato izberite drugo najprivlačnejšo in drugo najbolj odbijajočo barvo. Označite ju s številka 2 in 8 ter jima pripišite pomen. Tako nadaljujte do konca."

Navodilu je sledila tabela, v kateri so bile našteje barve po takšnem vrstnem redu, kot so se pojavljale na predlogi. Poleg vsake barve je bil prazen kvadrat, kamor so subjekti vpisali stopnjo njenega ugajanja oziroma njen preferenčni rang. Sledil je prazen prostor in tja so subjekti vpisovali predmete in pojave, ki so jih lahko pomensko povezali z dano barvo. Odgovorni list je bil razdeljen na tri dele:

BARVA	RANG	POMEN
- rdeča		
- modra		
- rumena		
- vijoličasta		
- zelena		
- oranžna		
- rjava		
- bela		
- črna		

POSTOPEK

Eksperimentator je razdelil subjektom barvne predloge in Test barvnih preferenc. Nato je prebral navodilo za izvajanje eksperimenta. Subjekte je opozoril, da morajo navodilo prebrati še sami in da lahko v primeru kakršnihkoli nejasnosti postavljajo dodatna vprašanja.

Subjekti so rangirali barve glede na stopnjo njihovega ugajanja in jih poskušali osmisлити tako, da so jih pomensko povezovali s predmeti in pojavi iz realnega sveta, z različnimi atributi ali z abstraktnimi pojmi. Po izvedbi eksperimenta smo "asociacije po pomenu" kategorizirali tako ugotavljali pomensko strukturo vsake posamične barve. Primerjali smo jo s pomenskimi implikacijami, ki so se utrdile v evropski kulturi.

REZULTATI

Barvne preference

Pri ugotavljanju barvnih preferenc na podlagi barvnih predlog, ki smo jih razdelili subjektom, smo izračunali povprečen rang vsake posamične barve in na podlagi njegovega poznavanja ponovno rangirali barve od 1 do 9. Njihovega novega ranga ni bilo težko določiti, vendar je ta le groba ocena njihove dejanske priljubljenosti med subjekti. Z metodo rangiranja namreč ne moremo določiti razmika med različnimi barvami na dimenziji priljubljenosti, saj so razlike med njimi neenake, kar iz njihovega ranga ni razvidno. Da bi povečali zanesljivost ocen, so morali subjekti rangirati barve po metodi določanja ekstremnih parov, ki je metodološko najustreznejša. Tako smo se izognili težavam, ki bi jih lahko povzročalo sočasno odločanje med devetimi različnimi barvami na predlogi.

TABELA 1: Povprečni rang posameznih barv in njihov končni rang

BARVA	\bar{R}	R
- rdeča	5	6
- modra	3.32	1
- rumena	6.14	7
- zelena	4.05	3
- vijoličasta	3.92	2
- oranžna	6.42	8
- rjava	6.68	9
- bela	4.99	5
- črna	4.48	4

Na podlagi povprečnega ranga vsake posamične barve v skupini smo določili njihov novi rang. Na novo rangirane barve si na dimenziji všečnosti sledijo v naslednjem vrstnem redu: modra, vijoličasta, zelena, črna, bela, rdeča, rumena, oranžna in rjava.

Pomenska struktura različnih barv

Asociacije subjektov na vsako posamično barvo smo kategorizirali v pomenske kategorije in jih poimenovali. Tako smo empirično ugotavljali pomensko strukturo glavnih barv v slovenski kulturi. Dobljene rezultate smo kasneje primerjali še z nji-

hovimi utrjenimi simboličnimi pomeni, ki so se zakoreninili v evropski kulturni tradiciji.

TABELA 2: Pomenska struktura rdeče barve na podlagi kategorizacije najpogostejših asociacij na njen predložen odtенок

RDEČA BARVA		
KATEGORIJA		ASOCIACIJE
I.	življenje, veselje, toplina	življenje, ljubezen, veselje, sreča, vedrina, toplina, naklonjenost, prijaznost, lepota, zadovoljstvo
II.	mladost, brezskrbnost, živahnost	mladost, brezskrbnost, živahnost, razgibanost, radoživost, lahkotnost, hitrost, igrivost, optimizem, smeh
III.	ustvarjanje	ekspresivnost, kreativnost
IV.	živahnost, volja, moč	energija, volja, moč, intenzivnost, zagnanost, razgibanost
V.	strast	vročekrvnost, ogenj, strast, spolnost, temperament, močne emocije
VI.	nemir, nasilje	razdražljivost, agresivnost, napetost, nemir, sovražnost, nevarnost, razburjenje, vznemirjenost, divjost, brutalnost, strah, kri, teror, boj, sovražstvo, jeza, bes, eksplozija, revolucija, ubijanje.
VII.	površinskost, vsiljivost	vpadljivo, vsiljivo, kričече, preveč sijoče, razvpito, prodorno

TABELA 3: Pomenska struktura modre barve na podlagi kategorizacije najpogostejših asociacij na njen predložen odtенок

MODRA BARVA		
KATEGORIJA		ASOCIACIJE
I.	daljjava brezmejnost	oddaljenost, neskončnost, daljjava, globina, širina, prostranost, vernost, prostost, svoboda
II.	sanje	hrepenenje, zasanjanost, sanjarjenje, spomini
III.	žalost	otožnost, žalost, depresivnost
IV.	odtujitev	zavrnitev, odtujitev, nezaupanje
V.	hlad	svežina, hlad, mraz, led
VI.	iskrenost, naklonjenost	iskrenost, naklonjenost, prijateljstvo, zvestoba, ljubezen
VII.	prijetnost	nežnost, prijetnost, melikoba, plemenitost
VIII	mir	mir, umirjenost, pritajenost, počitek, tišina, introvertiranost, sprejemanje, odrešitev
IX.	razum in duh	racionalnost, spiritualnost, razsodnost, premišljenost
X.	lepota	lepota, eleganca, privlačnost
XI.	povprečnost	povprečnost, množičnost
XII.	moč	delo, moč, energija, kljubovanje

TABELA 4: Pomenska struktura rumene barve na podlagi kategorizacije najpogostejših asociacij na njen predloženi odtenek

RUMENA BARVA		
KATEGORIJA		ASOCIACIJE
I.	toplota, svetloba, veselje, življenje	življenje, sreča, veselje optimizem, dinamičnost, življenjskost, moč, energija, toplina, varnost, nežnost, lepota, ljubezen, svetloba, sijaj, izžarevanje
II.	mladost, brezskrbnost, sladkost	smeh, naivnost, otroštvo, mladost, razigranost, igrivost, prijetnost, prijaznost
III.	svetlobni udar	vročina, omamljenost, slepota
IV.	negativna čustva, občutja in miselne naravnosti	jeza, sovraštvo, sumničavost, ljubosumnost, nevoščljivost, neprijetnost, hinavščina
V.	trda miselnost	hladnost, zaprtost, neusmiljenost, trdota
VI.	nasilje	nasilje, bolečina
VII.	vpadljivost	kričavost, vsiljivost, vpadljivost
VIII.	blato, sram	strupenost, grenkoba, škodljivost, gnus
IX.	nedoločnost, nedorečenost	utišano, neizpovedano, umirjenost, boječnost, nedoločenost, nemoč, neodločnost, dolgočasje, dvom
X.	rumeni objekti	lasje, žitna polja, rože, papagaji, banane, sladoled

TABELA 5: Pomenska struktura zelene barve na podlagi kategorizacije najpogostejših asociacij na njen predloženi odtenek

ZELENA BARVA		
KATEGORIJA		ASOCIACIJE
I.	narava	trava, rože, listje, drevje, gozd, plodnost, rodovitnost, hrana, življenje, veselje do življenja
II.	pozitivna čustva in občutja	zadovoljstvo, sproščenost, razigranost, igrivost, lahkotnost; veselje, radost, prijateljstvo, ljubezen, čutnost, zlivanje, hrepenenje; iskrenost, nežnost, sprejemanje, spokojnost, mir, pomiritev
III.	neizrazitost	neopaznost, nevtralnost
IV.	moč in energija	zdravje, energija, moč, delo, gibanje
V.	lepota	lepota, eleganca
VI.	slabo in zlo	strupenost, grobost, krutost, hudobnost
VII.	negativna občutja	odtujenost, anksioznost, dvom, strah, gnus, hinavščina, apatija, zavist, ljubosumnje, nesreča

TABELA 6: Pomenska struktura vijoličaste barve na podlagi kategorizacije najpogostejših asociacij na njen predloženi odtenek

VIJOLIČASTA BARVA		
KATEGORIJA		ASOCIACIJE
I.	plemenitost, razkošje	vzvišenost, veličastnost, razkošje, prefinjenost, skladnost, lepota, eleganca
II.	nedostopnost, nedosegljivost, oddaljenost	oddaljenost, neskončnost, globina, polnost, veselje, skrivnost, nezavedno, imaginarno, iracionalno
III.	zapeljivost, privlačnost	izzivalnost, zapeljivost, (seksualna) privlačnost, zastrto vzbujenje, rože, opojnost, pomlad
IV.	otožnost, žalost	nesrečna ljubezen, otožnost, žalost, duševna kriza, hrcpenenje, melanholiija
V.	moč	odkrita, fizična moč, moč čustev, svoboda, upor
VI.	vpadljivost, napuh	pretirana poudarjenost, narejenost, vsiljivost, šopirjenje, napuh
VII.	neodločnost, nedoločljivost	nevtralnost, brezpomenskost, spremenljivost, neodločnost, plahost, omahljivost
VIII.	negativna občutja	napetost, divjost, grobost, ljubosumje, zloba, hinavščina
IX.	živahnost, vedrina	vedrina, veselje, živost, prijaznost, nežnost, mehkoča, ljubkost, prijetnost, sproščenost, toplina, dobro počutje, naklonjenost

TABELA 7: Pomenska struktura oranžne barve na podlagi kategorizacije najpogostejših asociacij na njen predloženi odtenek

ORANŽNA BARVA		
KATEGORIJA		ASOCIACIJE
I.	ogenj, gibanje, živahnost, energija	veselje, čutnost, otroškost, mladost, živahnost, nagajivost
II.	vpadljivost, vsiljivost	kričavost, vsiljivost, vpadljivost, prevelika živahnost, opozorilnost, neskladnost, zoprnost, nadležnost
III.	stopnjevana in izrojena čutnost	lahkoživost, razuzdanost, razvpitost, nezvestoba
IV.	vznemirjenje, agresivnost	vznemirjenje, jeza, strah, krutost, surovost, vročina, bolečina
V.	umetno	cenenost, plastika, izumetničenost, kič, maskiranje, umetna svetloba
VI.	sladkost, kislost	pomaranče, osvežilne pijače, sladkost, kislost
VII.	plitvost, površinskost, brezizraznost	nezanimivost, neprivlačnost, nevtralnost, kompromisarstvo, plitvost, površnost, nekoristnost, praznina
VIII.	topost	neumnost, alogičnost, norost

TABELA 8: Pomenska struktura rjave barve na podlagi kategorizacije najpogostejših asociacij na njen predložen odtenek

RJAVA BARVA		
KATEGORIJA		ASOCIACIJE
I.	vsakdanjost, običajnost, neizrazitost	vsakdanjost, dolgočasnost, brezizraznost, neizrazitost, puščoba, nejasnost, neodločnost, nezanimivost, nezanesljivost, mlačnost, brezvoljnost, golo bivanje, životarjenje, konformizem
II.	les, prst	trdnost, stabilnost, masivnost, rast
III.	varnost, toplina	zaupanje, toplina, sreča, dom, prijaznost, umirjenost, harmonija
IV.	grobost, neobdelanost, nesofisticiranost	umirjenost, resnost, zadržanost, preprostost, skromnost, solidnost, natančnost, sramežljivost
V.	pasivnost, brezvoljnost, žalost, pobitost	žalost, teža, obup, osamljenost, turobnost, nemoč, ujetost, pesimizem, ravnodušnost
VI.	nasilje	jeza, nasilje, ubijanje, smrt
VII.	umazanija, blato, starost, razkroj	umazanost, motnost, iztrebki, gnus, neprivlačnost, smeti, grenkoba, bolezen, starost, jesen, propadanje, zatohlost, razcapanost, razkroj

TABELA 9: Pomenska struktura bele barve na podlagi kategorizacije najpogostejših asociacij na njen predložen odtenek

BELA BARVA		
KATEGORIJA		ASOCIACIJE
I.	začetek	izhodišče, energija, praznina, ki nekaj pove, uravnoteženost, dan, rojstvo, vesolje
II.	daljava	iskanje, izgubljenost, širina, neskončnost, večnost
III.	nedoločnost, nejasnost	nedoločnost, neizrazitost, nevtralnost, neopredeljenost
IV.	praznina	nič, praznina, ki ne pove ničesar, zavrtost, brezosebnost, brezbarvnost, vakuum, dolgočasje
V.	hlad	zima, mraz, svežina, sneg
VI.	čistoča	čistost, sterilnost, higiena
VII.	togost	natančnost, pedantnost, strogost
VIII.	neizkušnost	nedolžnost, nevednost, neizkušnost, nedotakljivost, poroka
IX.	lahkotnost	neprisiljenost, sproščenost, igrivost, mladost
X.	blagost, nežnost, milina	mir, blagost, krhkost, nežnost, mekkoba, tišina, občutljivost, lahkost, milina, angel, odrešenje, svoboda
XI.	čustva	veselje, sreča, jeza, strah, bojazen, obup, dvom
XII.	beli predmeti	zobje, čipke, stene, rjuha
XIII.	zaslepljenost	zaslepljenost, zamračenost duha

TABELA 10: Pomenska struktura črne barve na podlagi kategorizacije najpogostejših asociacij na njen predloženi odtonek

ČRNA BARVA		
KATEGORIJA		ASOCIACIJE
I.	tema	tema, noč, mrak, prikritost, zaslepljenost
II.	mir	spanec, tišina, spokojnost, obvladanost
III.	neskončnost,	neskončnost, globina, skrivnost
		večnost
IV.	obup, praznina	žalost, potrtoost, žalovanje, depresivnost, melanholija, osamljenost, zaprtost vase, nedostopnost, samota, praznina
V.	konec	konec, propad, smrt, vojna, pekel, strah, groza, obup, blodnje, zloba
VI.	lepota	lepota, privlačnost, šarm, svečanost, popolnost, eleganca, moda
VII.	izstopanje	posebnost, vpadljivost, izzivalnost, nekonformizem, kontrast
VIII.	nevpadljivost	nevpadljivost, konstantnost, skladnost
IX.	zadržanost	strogost, natančnost, pristojnost, obvladanost, ravnotežje

DISKUSIJA

BARVNE PREFERENCE IN TEMELJNI RAZLOGI ZANJE

Rezultati, ki smo jih dobili v pričujoči študiji barvnih preferenc, kažejo na priljubljenost izoliranih barv, saj subjekti barv niso ocenjevali v realnih življenjskih situacijah, ampak so jih opazovali na barvni predlogi. S takšnimi eksperimentalnimi pogoji smo odločilno vplivali na rezultate in hkrati odpravili učinek slučajnih, nekontroliranih in kontekstualnih dejavnikov. Stopnja ugajanja določene barve je namreč močno odvisna od konteksta njenega pojavljanja. Poleg tega vplivajo na barvne preference tudi nekatere osebne in druge variable (npr. starost, spol, izobrazba, moda), vendar jim v našem eksperimentu nismo posvečali posebne pozornosti.

Priljubljenost rdeče barve

Rdeča barva je po svoji priljubljenosti med adolescenti in mlajšimi odraslimi v slovenskem vzorcu šele na šestem mestu. Njen povprečni rang je 5. Ta rezultat je v presenetljivem nasprotju s siceršnjo priljubljenostjo rdeče barve v evropskem kulturnem prostoru. V eksperimentu, ki ga je izvedla E. Heller (1989) na nemškem vzorcu (N = 1888), je rdeča po priljubljenosti na drugem mestu, tj. takoj za modro. Za svojo najljubšo barvo jo je izbralo 20% preizkušancev (kar je drugi najvišji rezultat na rang lestvici najbolj priljubljenih barv), za svojo najmanj ljubo barvo pa le 2% (kar je najnižji rezultat na rang lestvici najmanj priljubljenih barv).

Razloge za zgoraj omenjene rezultate je treba iskati v psihofizičnih lastnostih barve in v njenih pomenskih implikacijah. Rdeča je namreč izredno opazna in izsto-

pajoča barva z izrazito ambivalentnimi simboličnimi pomeni. Njeni psihofiziološki učinki in pomenske implikacije so diametralno nasprotni učinkom in pomenom modre barve, ki je še bolj priljubljena od nje.

Morda je na drugačni rezultat slovenskega vzorca vplivala tudi predhodna izobrazba preizkušancev, saj izobraženemu in nekoliko bolj izostrenemu okusu mnogo bolj ustrezajo manj vznemirljive ter nagonsko in emocionalno manj zasičene barve. Slovenski vzorec so namreč sestavljali gimnazijci s Poljanske gimnazije (ki spada med najzahtevnejše, t.i. "elitne" šole pri nas) in študenti psihologije. V nasprotju z njim je bil nemški vzorec reprezentativen za celotno populacijo, saj je bil sestavljen iz pripadnikov različnih družbenih plasti. Slovenski preizkušanci so zato namesto rdeče izbrali kot drugo najljubšo barvo vijoličasto, ki pomeni že močan premik od rdečega proti modremu, torej napredovanje od čutnih - nagonskih in emocionalnih sfer proti spiritualnosti in racionalnosti. Neposrednost in rezka brutalnost rdeče barve jim očitno ni ugajala.

Priljubljenost modre barve

Za svojo najljubšo barvo so subjekti največkrat izbrali modro. Njen povprečni rang znaša 3.32. Ta rezultat nas ni presenetil, saj velja modra za izredno priljubljeno barvo v zahodno- in srednje-evropskem kulturnem prostoru. Tudi njena pomenska struktura je izrazito pozitivna, čeprav jo često asociiramo tudi z negativnimi emocijami (npr. z žalostjo).

Priljubljenost rumene barve

Rumena je glede na stopnjo svojega ugajanja različnim subjektom na sedmem mestu. Njen povprečni rang je 6.14. Podatek ni presenetljiv, saj velja rumena v evropskem kulturnem prostoru za eno najmanj priljubljenih barv. Njeno odbojnost pogojuje med drugim tudi njena vloga v evropski tradiciji, saj so rumeno pogosto uporabljali za raznovrstne stigmatizacije, označevanje kužnosti ipd.

Z izstopom iz evropskega kulturnega prostora rumena izrazito spremeni svoj vrednostni predznak. Posebno priljubljena je v Aziji, predvsem zaradi barve kože njenih prebivalcev. Zato ima v vzhodnjaški tradiciji izrazito pozitivno vlogo. Seveda bi bilo treba za poglobljeno razumevanje in interpretacijo medkulturnega variiranja njenih simboličnih implikacij narediti še nekaj podrobnejših medkulturnih študij. Številne težave pri proučevanju barvnih preferenc se namreč pojavljajo že znotraj meja evropskega kulturnega prostora, saj je silno težko ugotoviti vzroke za relativno majhno priljubljenost rumene barve. Kot barva sonca je namreč tudi nosilka izrazito pozitivnih pomenov.

Priljubljenost vijoličaste barve

Vijoličasta barva zavzema drugo mesto na spisku priljubljenosti predloženih barv. Njen povprečni rang je 3.92. Ta rezultat je nekoliko presenetljiv, saj vijoličasta sicer ne spada med posebno priljubljene barve. Hellerjeva (1989) navaja, da jo je v eksperimentu, ki ga je izvedla na vzorcu 1888 moških in žensk, izbralo za svojo najljubšo barvo le 3% preizkušancev, medtem ko jih je kar 11% izbralo vijoličasto za barvo, ki jim je najmanj všeč.

Razlog za takšno razliko v priljubljenosti vijoličaste barve med subjekti dveh različnih vzorcev je mogoče iskati v tem, da je bil nemški vzorec mnogo večji in bolj

reprezentativen za celotno nemško populacijo, medtem ko je slovenski vzorec sestavljalo zgolj 50 subjektov in je bil tudi starostno in izobrazbeno omejen. Poleg tega je bil sestavljen pretežno iz deklet. Zato bi morda lahko rekli, da nekoliko bolj prefinjenemu dekliškemu okusu, njihovi relativno višji izobrazbi in njihovi profesionalni naravnosti v humanistiko in družboslovje mnogo bolj ustreza nekoliko zabrisana in kompleksna vijoličasta barva, ki se že približuje spiritualnosti modre barve, kot brutalna in neposredna rdeča barva, ki se pojavlja v drugih eksperimentih na drugem mestu.

Priljubljenost zelene barve

Tretje mesto na dimenziji všečnosti oz. priljubljenosti zavzema zelena barva s povprečnim rangom 4.05. Toda naklonjenost zeleni barvi močno variira, kar pogojujejo tudi njene ambivalentne simbolične implikacije.

Priljubljenost oranžne barve

Oranžna barva je po stopnji ugajanja na osmem, tj. predzadnjem mestu. Njen povprečni rang je 6.42. Nizko stopnjo njenega ugajanja je težko razložiti z njenimi pomenskimi implikacijami, ki so pretežno pozitivne, saj rumeno pogosto povezujemo s svetlobo in toploto, dvema v ognju združenima lastnostima, pri tem pa dobro vemo, da je ogenj pretežno oranžne barve. Kljub temu njene pomenske implikacije in predvsem njihov vrednostni predznak ne sovpadajo z njeno estetsko vrednostjo. Oranžna namreč velja za vsiljivo, kričečo, nadležno in ceneno barvo.

Priljubljenost rjave barve

Izolirana rjava barva je najmanj priljubljena med vsemi barvami. Njen povprečni rang na seznamu devetih barv, razvrščenih glede na stopnjo ugajanja je 6.68, njen končni rang pa 9. Rezultat je mogoče delno razložiti s fizičnimi lastnostmi rjave barve, saj je je v naravi precej in je ni težko pridobivati. V njej lahko uničimo več barv in tako dobimo temno in motno mešanico. Tudi pomenske implikacije rjave barve, ki smo jih ugotovili v pričujočem eksperimentu, so bile izključno negativne, čeprav ima lahko rjava v določenih kontekstih kot barva zemlje in naravnih materialov tudi pozitiven pomen.

Priljubljenost bele barve

Bela je po priljubljenosti na petem mestu. Njen povprečni rang je 4.99. Tudi subjekti drugih eksperimentov je niso pogosto izbirali za svojo najljubšo barvo, vendar vseeno ne velja za neprijetno ali odbijajočo. Prej bi lahko rekli, da so subjekti do nje precej indiferentni. Razloge za to je treba iskati v njenih psihofizičnih lastnostih in v tistem delu njene pomenske strukture, ki ga determinira njena "brezbarvnost". Bela je namreč izhodišče celotnega barvnega spektra, oziroma "nič, v katerem je kot potencialno zajeto vse" (Kandinsky, 1912), ki pa še vedno ni prava barva. Zaradi njene površinske brezizraznosti, ki pogojuje velik del njenih simboličnih implikacij, je ne moremo umestiti med najbolj priljubljene barve. Tega ne more spremeniti niti njen izrazito pozitivni vrednostni predznak, ki se je ohranil v tradiciji večine kultur.

Nezadostno naklonjenost beli barvi lahko pojmujeemo kot izraz njenih fizičnih lastnosti. Belo bi bilo namreč mogoče označiti kot nekakšno "ne-barvo", saj je na

predlogi devetih barvnih kvadratov skoraj ni bilo mogoče opaziti. V nasprotju z njo so vse druge barve močno izstopale iz podlage.

Kot zanimivost je morda smiselno omeniti tudi dejstvo, da občutijo subjekti včasih kar nekakšno fobijo pred velikimi belimi površinami, česar do sedaj še niso uspeli pojasniti. Zato v bolnicah in podobnih ustanovah v zadnjem času raje uporabljajo rahlo zelenkasto barvo, ki deluje mnogo prijetneje in pomirjujoče, hkrati pa ne zbuja občutka hlada, značilnega za blede modro barvo.

Priljubljenost črne barve

Črna barva je v povprečju četrta najbolj priljubljena barva slovenskega vzorca (N = 50). Njen povprečni rang znaša 4.48. Glede na njene številne negativne konotacije v evropski kulturni tradiciji je to dejstvo nekoliko nenavadno. Toda v zadnjih desetletjih je poleg svojih dotedanjih izrazito negativnih pomenov pridobila še posebno kategorijo pomenskih implikacij in v skladu s tem sta njena priljubljenost in zaželenost močno narasli. Črno, še posebej črn lak namreč pogosto uporabljajo v novem high-tech designu, zato je postala črna simbol diskretne in dragocene elegance.

POMENSKA STRUKTURA BARV

Pomenske implikacije rdeče barve

Simbolične pomene rdeče barve determinira predvsem njena zveza z ognjem in krvjo. Zaradi svoje ključne prepletenosti z življenjem, ki že samo na sebi implicira tudi smrt, in zaradi svojih izrazito stimulativnih učinkov na organizem je rdeča barva eden najpomembnejših simbolov v tradicionalni simboliki. Njena pomenska struktura vključuje izrazito ambivalentne simbolične pomene, zato lahko simbolizira veselje, toplino, srečo in ljubezen, pa tudi divje strasti, sovraštvo, nasilje, uničevanje in smrt.

V pričujoči raziskavi smo asociacije na rdečo barvo kategorizirali v osem pomenskih kategorij, ki jih je mogoče razvrstiti na dveh dimenzijah: prijetno - neprijetno, življenje - smrt.

V prvo pomensko kategorijo spadajo asociacije, kot so npr. življenje, ljubezen, veselje, sreča, vedrina, toplina, naklonjenost, prijaznost, prijetnost, lepota in zadovoljstvo.

Drugo pomensko kategorijo smo poimenovali mladost, brezskrbnost, živahnost in poleg omenjenih treh asociacij lahko vanjo umestimo še naslednje: razgibanost, radoživost, lahkotnost, hitrost, igrivost, optimizem in smeh. Ta se pomensko približuje tretji kategoriji, kamor smo umestili asociaciji ekspresivnost in kreativnost.

Četrto pomensko kategorijo rdeče barve determinira njena asociativna zveza z ognjem, delno pa tudi s krvjo. Kot vrelec energije je rdeča simbol moči in volje, zato smo to kategorijo njenih pomenov poimenovali z omenjenimi tremi atributi. Poleg njih vključuje še naslednje asociacije: intenzivnost, zagnanost in razgibanost.

Energija in moč sta nujen, vendar ne zadosten pogoj za izoblikovanje atributov, ki tvorijo srž pete pomenske kategorije. Poimenovali smo jo strast in vključuje poleg strasti še asociacije: vročokrvnost, ogenj, temperament, spolnost in "močne emocije". V njej je izrazito poudarjen vidik aktivacije, ki je na tej točki že presegla optimalno količino, potrebno za subjektivno učinkovito in uravnoteženo psihofizično delovanje. Počasi namreč že prehaja v območje ekspanzivnega in destruktivnega. Ta pomenski vidik postaja še očitnejši s prehodom v šesto asociativno kategorijo, ki smo jo označili

s skupnim imenom nemir in nasilje.

Kategorija nasilja vključuje naslednje asociacije: razdražljivost, agresivnost, napetost, nemir, sovražnost, nevarnost, razburjenje, vznemirjenost, divjost, brutalnost, strah, kri, teror, boj, sovraštvo, jeza, bes, eksplozija, revolucija in ubijanje. Na tem skrajnem koncu svojega stimulativnega učinka na subjektovo vzburjenje, psihične in fiziološke procese, ki temeljijo na njem, ter na njegovo vedenje se rdeča barva iz simbola življenja spremeni v simbol smrti. Podobno situacijo zasledimo tudi v tradicionalni simboliki, vendar so njene tradicionalne simbolične implikacije mnogo bolj jasne in prečiščene, medtem ko smo v pričujoči raziskavi obravnavali surovo gradivo. To pomensko kategorijo determinira asociacija rdeče barve s krvjo, ki je temeljno gibalno vseh življenjskih funkcij in je zaradi svoje globoke vraščedenosti v življenje fizično in pomensko tesno povezana tudi s smrtjo.

Zadnja (sedma) pomenska kategorija je že nekoliko oddaljena od temeljne dimenzije rdeče barve, ki jo je mogoče opredeliti kot dimenzijo eros - thanatos oziroma kot dimenzijo življenje - smrt. Njene pomenske implikacije se nanašajo predvsem na fizične attribute rdeče barve, tj. na njeno vpadljivost in opaznost. Sem uvrščamo asociacije, kot so: vpadljivo, vsiljivo, kričeče, preveč sijoče, razvpito in prodorno.

Pomenske implikacije modre barve

Pomenske implikacije modre barve so pretežno pozitivne, kar sovпада z njeno izredno priljubljenostjo med ljudmi. Subjekti jo pogosto povezujejo z nebom in vodo (predvsem morjem) in jo prek njiju asociirajo s številnimi drugimi atributi, ki so značilni za obe omenjeni asociaciji. Ti so se pojavili tudi v naši raziskavi.

Kot barva neba simbolizira modra oddaljenost, neskončnost, daljavo, širino, prostranost in vernost, pa tudi prostost in svobodo (I. pomenska kategorija). Te asociacije lahko povežemo še z globino morij, ki implicira podobne simbolične pomene.

Oddaljenost povezujemo s hrepenenjem, ki se pogosto nadaljuje v zasanjanost, sanjarjenje in romantično izgubljanje v spominih (II. kategorija). Slednje lahko hitro preide v otožnost, žalost in depresivnost (III. kategorija), še posebej kadar ga spremljajo zavrnitev, odtujitev in nezaupanje (IV).

IV. pomensko kategorijo lahko logično povežemo s čustveno hladnostjo, ki ji je mogoče najti ekvivalent na fizični ravni (V. kategorija), saj je modra tudi barva svežine, mraza, hlada in leda.

Zaradi svoje čistosti, bistrosti in prosojnosti simbolizira modra barva pogosto še iskrenost, naklonjenost, prijateljstvo, zvestobo in ljubezen (VI. kategorija), zato jo največkrat označujemo kot nežno, prijetno, mehko in plemenito barvo (VII).

Pasivnost modrine in njen pomirjujoči učinek na delovanje srca ter ritem dihanja določata novo, pomembno in bogato zastopano pomensko kategorijo, ki smo jo poimenovali "mir" (VIII). Ta vključuje asociacije, kot so mir, umirjenost, pritenost, počitek, tišina, introvertiranost, sprejemanje in odrešitev.

Asociacija z nebom pogojuje povezavo modre barve z lastnostmi, kot so npr. racionalnost, spiritualnost, razsodnost in preiščilenost (IX), ki predpostavljajo dominantnost razuma in idealov nad drugimi, posvetnejšimi vrednotami.

Večina subjektov povezuje modro še z lepoto, eleganco in privlačnostjo (X), kar sovпада z njenim prvim mestom na rang listi ugajanja in priljubljenosti. V nasprotju s tem jo nekateri povezujejo s povprečnostjo in množičnostjo (XI), saj je ravno zaradi svoje priljubljenosti silno razširjena med ljudmi, tako da pogosto deluje že nekoliko dolgočasno in običajno.

Modro barvo so subjekti asociirali še z delom, močjo, energijo in kljubovanjem

(XII). Omenjene značilnosti navadno povezujemo predvsem s temno in močno mornarsko modro, ki jo karakterizirajo: stabilnost, samozadostnost, zanesljivost in moč.

Na asociaciji z morjem temelji tudi posebna pomenska kategorija, ki se navezuje na poletje in poletne, obmorske dejavnosti (XIII). Vanjo smo vključili naslednje asociacije: veselje, vedrina, razigranost, brezskrbnost, poletje, počitnice, sonce in sproščenost. Temelji na pogostosti pojavljanja modre barve v obmorskih letoviških in ne ustreza nobeni izmed njenih utrjenih pomenskih implikacij. Vključuje namreč le površinske asociacije.

Pomenske implikacije rumene barve

Vrednostni predznak rumene barve določajo predvsem kulturni dejavniki, saj je imela rumena v zahodni tradiciji izrazito negativne pomene, medtem ko velja na vzhodu za eno najplemenitejših in najdragocenejših barv. Njena pomenska struktura v slovenskem kulturnem prostoru, ki smo jo ugotavljali na podlagi poglobljene analize in kategorizacije subjektivih asociacij z rumeno barvo, zajema tako pozitivni kot negativni pol njene simbolike. Slednjo determinirajo predvsem fizične lastnosti barve same in njeni psihofiziološki učinki.

Najpogostejša subjektivna asociacija z rumeno barvo je sonce, ki ima vrednostno izrazito pozitivne simbolične implikacije. Tudi rumena barva pomensko implicira številne izmed njih. Te umeščamo v pomensko kategorijo toplota, svetloba, veselje, življenje (I). Mednje spadajo asociacije: življenje, sreča, veselje, optimizem, dinamičnost, življenjskost, moč in energija, toplina, varnost, nežnost, lepota in ljubezen ter svetloba, sijaj in izžarevanje.

Drugo kategorijo pozitivnih simboličnih implikacij rumene barve, ki je pomensko delno povezana s prvo, smo poimenovali mladost, brezskrbnost in sladkost. Poleg že omenjenih asociacij vključuje še naslednje: smeh, naivnost, otroštvo, mladost, razigranost, igrivost, prijetnost in prijaznost.

Sončna svetloba lahko postane kljub svojemu izrazito pozitivnemu vrednostnemu predznaku nadležna, moreča in skoraj že ogrožujoča. Izžarevanje se lahko stopnjuje do te mere, da preide v svetlobni udar, ki subjektu za hip skoraj zamrači duha. Tedaj jo najpogosteje povezujemo z vročino, omamljenostjo in slepoto (III). Tako ima rumena barva poleg pozitivnih še vrsto negativnih pomenskih implikacij. Pogosto jo povezujemo z negativnimi emocijami, občutji in miselnimi naravnostmi. Sem spadajo jeza, sovraštvo, sumničavost, ljubosumnost, nevoščljivost, neprijetnost in hinavščina (IV). Toda subjektivna sovražnost lahko hitro pripelje tudi do njegove hladnosti, zaprtosti, neusmiljenosti in trdote (V), ali celo do nasilja in bolečine (VI).

Rumena barva velja za kričečo, vsiljivo in vpadljivo barvo (VII), ki deluje zaradi svoje pretirane svetlosti odbijajoče. Ker je videti lepa le na dragocenih materialih (npr. svili), se nam zdi na navadnih tkaninah nekoliko umazana in cenena. Zaradi svoje odvisnosti od konteksta svojega pojavljanja lahko simbolizira sonce in zlato (tj. razkošje in čast), ali pa blato in sram. V slednjem primeru se simbolične implikacije rumene barve povezujejo še z asociacijami: strupenost, grenkoba, škodljivost in gnus (VIII).

Zadnja pomembna pomenska kategorija rumene barve predpostavlja njeno pomensko nedoločeno in nedorečeno (IX), zato je prav nasprotna njenim kulturno utrjenim simboličnim implikacijam. Vključuje namreč asociacije kot utišano, neizpovedano, umirjenost, boječnost, nedoločeno, nemoč, neodločnost, dolgočasje in dvom. Te je nekoliko težje razložiti, saj velja rumena barva za silno opazno in učinkovito barvo, vendar je tudi "barva zraka", silno neoprijemljivega in slabo določ-

ljivega elementa, zato lahko implicirajo njeni svetlejši odtenki tudi katero izmed zgoraj omenjenih lastnosti.

Med asociacijami rumene barve se je pojavilo tudi nekaj takih, ki popolnoma izključujejo katerega koli od njenih simboličnih pomenov v tradiciji različnih kultur. Z njo se povezane le fizično, na goli konkretni ravni. Sem spadajo: lasje, žitna polja, rože, papagaji, banane in sladoled (X).

Pomenske implikacije vijoličaste barve

Vijoličasta barva je v evropski tradiciji pridobila precej simboličnih pomenov, saj že od antike simbolizira posvetno ali cerkveno moč in oblast. Prvo pomensko kategorijo vijoličaste barve smo zato poimenovali razkošje in plemenitost ter vanjo uvrstili naslednje asociacije: vzvišenost, veličastnost, razkošje, prefinjenost, lepota, skladnost in eleganca.

S prehodom iz profanega v mistično in sakralno se pomikamo h kategoriji nedostopnost, nedosegljivost in oddaljenost (II). Sem spadajo asociacije: oddaljenost, globina, neskončnost, polnost, veselje, skrivnost, nezavedno, imaginarno in iracionalno.

Mistifikacija pomenskih implikacij vijoličaste barve je mogoča tudi na čutni ravni (III). Vijoličasto namreč povezujemo z izzivalnostjo, z zapeljivostjo, s (seksualno) privlačnostjo in z zastrtim vzburjenjem ter z rožami, z opojnostjo in s pomladjo.

Skrite in neizživete strasti, ki jih pomensko implicira vijoličasta barva, so pogosto tudi razlog za subjektivno otožnost, žalost in melanholijo, ki tvorijo novo pomensko kategorijo (IV). Ta vključuje predvsem nesrečno ljubezen, otožnost, duševno krizo in hrepenenje.

Kot nekdanji simbol moči in oblasti simbolizira vijoličasta barva še danes tudi odkrito, fizično moč, prikrito moč, moč čustev, svobodo in upor (V).

Pozitivne implikacije dragocenega purpura se lahko stopnjujejo do tolikšne mere, da iz njih oblikujemo novo kategorijo - vpadljivost in napuh (VI). Sem spadajo pretirana poudarjenost, šopirjenje, narejenost in vsiljivost.

Kot mešanica rdeče in modre barve z izrazito diametralnimi simboličnimi implikacijami lahko vijoličasta barva pomensko implicira nevtralnost, brezpomenskost, spremenljivost, neodločnost, plahost in omahljivost (VII), ali pa tudi napetost, divjost in grobost (VIII). Na svojem skrajnem negativnem polu simbolizira še ljubosumje, zlobo in hinavščino (IX).

Zadnja pomenska kategorija (X) vključuje asociacije, ki so v popolnem nasprotju s kulturno utrjenimi pomeni vijoličaste barve in jih običajno povezujemo z belo, z aktivnimi in toplimi barvami svetlobnega spektra, ali z rožnato. Sem spadajo: vedrina, veselje, živost, prijaznost, nežnost, mehkoča, ljubkost, prijetnost, sproščenost, toplina, dobro počutje in naklonjenost.

Pomenske implikacije zelene barve

Zelene barve je v naravi največ, zato jo najpogosteje povezujemo z njo. Tako smo tudi poimenovali prvo pomensko kategorijo, kamor smo umestili vse asociacije, ki se na kakršen koli način povezujejo z naravo:

- trava, rože, listje, drevje, gozd, alge, rastlinje,
- reka, hribi, sprehodi,
- plodnost, rodovitnost, hrana, življenje, veselje do življenja,
- pomlad, poletje, svežina.

Zelena pomirja in sprošča organizem, zato jo navadno povezujemo s pozitivnimi

čustvi in občutji. Ta smo uvrstili v drugo pomensko kategorijo s tremi podkategorijami, ki smo jih razvrstili po dimenziji intenzitete občutja. Na sredino dimenzije smo umestili pretežno površinska pozitivna občutja, kot so zadovoljstvo, sproščenost, razigranost, igrivost in lahkotnost, ki se počasi poglobljajo v intenzivnejša čustva in občutja, tj. v veselje, radost, prijateljstvo, ljubezen, čutnost, zlivanje in hrepenenje na enem polu dimenzije, ter se umirjajo in uravnovešajo v iskrenosti, nežnosti, sprejemanju, spokojnosti, miru in pomiritvi na drugem polu.

Zadnje tri asociacije druge pomenske kategorije lahko na svojem negativnem polu preidejo že v neopaznost in nevtralnost (III. pomenska kategorija), ki velja za specifičnost zelene barve. Zeleno je namreč (v nasprotju z rdečo, ki zaradi svoje intenzitete nujno implicira polarizacijo) zelo težko opredeliti, saj na vsaki pomenski dimenziji (npr. med toplim in hladnim, med bližnjim in daljnim, med aktivnim in pasivnim, ipd.) zavzame približno srednjo vrednost.

Prek asociacije z naravo so subjekti slovenskega vzorca povezovali zeleno barvo z zdravjem, energijo, močjo, delom in gibanjem (IV), včasih pa celo z lepoto in eleganco (V).

Kljub številnim pozitivnim pomenskim implikacijam, lahko zelena implicira tudi negativne lastnosti. Pogosto se pojavlja tudi kot simbol zla. Tako smo tudi poimenovali šesto pomensko kategorijo, ki vključuje naslednje lastnosti: strupeno, grobo, kruto, hudobno. Poleg tega lahko povežemo zeleno še z različnimi negativnimi občutji (VII), tj. z odtujenostjo, z anksioznostjo, z dvomom, s strahom, z gnusom, s hinavščino, z apatijo, z zavistjo, z ljubosumjem in z nesrečo.

Pomenske implikacije oranžne barve

Oranžna je barva ognja, zato jo pogosto povezujemo s svetlobo in s toploto, ki imata še vrsto avtonomnih simboličnih implikacij. V evropski tradiciji ni imela posebno pomembne vloge, saj so jo Evropejci spoznali šele kot barvo pomaranč. Kot barva ognja, gibanja, živahnosti in energije (I) vključuje naslednje asociacije: veselje, čutnost, otroškost, mladost, živahnost in nagajivost, ki na negativnem polu te dimenzije preidejo v kričavost, vsiljivost in razuzdanost.

Vsiljivost smo uporabili kot oznako za drugo pomembno pomensko kategorijo oranžne barve, ki vključuje asociacije kot vpadljivost, kričavost, prevelika živahnost, opozorilnost, neskladnost, zoprnost in nadležnost. Stopnjevanje čutnosti in njeno postopno izkrivljanje karakterizirata prehod v tretjo pomensko kategorijo oranžne barve, ki implicira lahkoživost, razvpitost in nezvestobo. Z nadaljnjim stopnjevanjem njenih negativnih učinkov se razkrijejo še njene skrajne negativne pomenske implikacije, ki prek vznemirjenja, jeze in strahu preidejo v krutost in bolečino (IV). Ta pomenska kategorija vključuje asociacije: surovost, agresivnost, vročina in bolečina.

Oranžno pogosto povezujemo z umetnim (V), saj velja za barvo cenenih, plastičnih izdelkov, kiča, izumetničenosti, maskiranja in umetne svetlobe. Vendar je tudi barva zahajajočega sonca, sadja (predvsem pomaranč) ter osvežilnih pijač in okusov, ki jih povezujemo z njimi, tj. sladkosti in kislosti (VI).

Sedmo pomensko kategorijo oranžne barve smo poimenovali: plitvost, površinskost in brezizraznost. Vključuje namreč asociacije kot nezanimivost, neprillačnost, nevtralnost, kompromisarstvo, plitvost, površnost, nekoristnost in praznina. Na skrajnem polu prehajajo tovrstne asociacije že v kategorijo toposti (VIII), ki vključuje neumnost, alogičnost in norost.

Pomenske implikacije rjave barve

Rjava barva se v naravi pojavlja tako pogosto, da je največkrat sploh ne opazimo več. Je barva večine naravnih in neoplemenitenih materialov, zato smo njeno najmočnejše zastopano pomensko kategorijo poimenovali: vsakdanjost, običajnost in neizrazitost. Sem spadajo asociacije kot vsakdanjost, dolgočasnost, breizraznost, neizrazitost, puščoba, nejasnost, neodločnost, nezanimivost, nezanesljivost, mlačnost, brezvoljnost, golo bivanje, životarjenje in konformizem.

Kot barva narave (vendar ne zelene spomladanske narave) in njenih temeljnih atributov je rjava tudi barva lesa in prsti. Njune simbolične implikacije, kamor spadajo predvsem trdnost, stabilnost, masivnost in rast, oblikujejo drugo pomensko kategorijo rjave barve, ki počasi (na nekoliko bolj sofisticirani ravni) prehaja v tretjo. Slednjo smo poimenovali varnost in toplina ter vanjo vključili naslednje asociacije: zaupanje, toplina, sreča, dom, prijaznost, umirjenost in harmonija.

Trdnost rjave barve in njena nevpadljivost implicirata nekoliko bolj toge pomenne, saj je rjava barva grobih, neobdelanih materialov. V to (IV.) pomensko kategorijo spadajo tudi osebnostne lastnosti nesofisticiranih, preprostih, a trpežnih ljudi, predvsem umirjenost, resnost, zadržanost, preprostost, skromnost, solidnost, natančnost, včasih pa tudi sramežljivost.

Trdota, togost in stabilnost rjave barve lahko preidejo v pasivnost, brezvoljnost, žalost in pobitost, ki tvorijo grobi pomenski okvir pete pomenske kategorije. Vanjo smo uvrstili: žalost, težo, obup, osamljenost, turobnost, nemoč, ujetost, ravnodušnost in pesimizem, ki lahko na drugem skrajnem polu subjektive psihofizične aktivacije preidejo celo v nasilje.

Slednje je že temeljna oznaka nove (VI.) pomenske kategorije, ki vključuje poleg nasilja še jezo, ubijanje in smrt.

Rjava nas odbija predvsem zaradi svoje asociacije z umazanijo, blatom, starostjo in razkrojem (VII). Med tovrstne asociacije spadajo: umazanost, motnost, iztrebki in gnus, nepripravljenost, smeti in grenkoba ter bolezen, starost, jesen, propadanje, za-tohlost, razcapanost in razkroj.

Pomenske implikacije bele barve

Belo barvo najpogosteje asociiramo s svetlobo, tj. z izhodiščem celotnega barvnega spektra in vsega znanega in spoznavnega v realnosti. V to pomensko kategorijo (I) spadajo asociacije: izhodišče, energija, "praznina, ki nekaj pove", uravnoveženost, dan, rojstvo in veselje. Omenjena kategorija se s svojim poglobljanjem nadaljuje v novo kategorijo (II), ki smo jo poimenovali daljava in vključuje naslednje asociacije: iskanje, izgubljenost, širina, neskončnost in večnost.

Kljub temu da se iz bele lahko razvije vse, sama na sebi še ne izraža ničesar, zato smo v tretjo kategorijo uvrstili asociacije, kot so nedolocenost, nevtralnost, neizrazitost in neopredeljenost. Te lahko na negativnem polu preidejo že v nič, v "praznino, ki ne pove ničesar" ter v zavrtost, brezosebnost, brezbarvnost, vakuum in dolgočasje (IV). Emocionalna topost, ki je značilna za to pomensko kategorijo, približuje belo barvo pomenskima kategorijama hladnosti (V) in sterilnosti (VI).

Peta kategorija, ki smo jo poimenovali hladnost, vključuje asociacije, kot so zima, mraz, svežina in sneg ter se že močno približuje kategoriji čistoče (VI), ki vključuje še asociacije, kot so čistost, sterilnost in higiena. Bela oblačila morajo namreč nositi tam, kjer je treba iz različnih razlogov vzdrževati maksimalno čistočo. Togo predpisovanje sterilnosti v situacijah, ko ta ni neobhodna, implicira na svojem

skrajnem polu še natančnost, pedantnost in strogost (VII).

Bela lahko simbolizira čistost tudi v prenesenem pomenu besede. Prek njega prehajamo v njeno osmo pomensko kategorijo, ki vključuje nedolžnost, nevednost, neizkušenos, nedotakljivost in se nadaljuje v kategorijo poroka, neprisiljenost, sproščenos, igrivos in mladost (IX).

Pozitivnos in lahkosn bele barve tvorita podlago novi (X.) pomenski kategoriji. To smo poimenovali blagosn, nežnos in milina ter vanjo vključili asociacije: mir, blagosn, krhkost, nežnos, mehkosn, tišina, občutljivos, lahkosn, milina, angel, odrešenje in svoboda. Omenjene pomenske implikacije bele barve pogosto pripisujemo ženskam. Pogojevala naj bi jih njena neizrazitosn in prosojnosn, ki jo pogosto asociiramo s pasivnosnjo, krhkostjo in nemočjo žensk.

Bela je sicer emocionalno nevtralna barva, vendar so jo subjekti naše raziskave pogosto asociirali z različnimi čustvi (XI). Sem spadajo veselje, sreča, jeza, strah, bojazen, obup in dvom. V beli je namreč kot možnosn zajet celoten spekter subjektivih doživljajskih (predvsem emocionalnih) kvalit. Morda je to posledica dejstva, da je ne moremo enopomensko povezati z eno samo izrazito emocijo.

Belo pogosto asociiramo še z različnimi predmeti bele barve (VII). Sem spadajo predvsem zobje, čipke, stene in rjuhe, ob soočenju s pretirano velikimi belimi površinami pa nas bela lahko prične že nekoliko obremenjevati, zato jo včasih povezujemo z zaslepljenostjo in zamračenosnjo duha (XIII).

Pomenske implikacije črne barve

Črna sovpada z odsotnosnjo svetlobe, zato jo najpogosteje povezujemo s temo in z njenimi simboličnimi implikacijami. V tradicionalni simboliki ima pretežno negativne simbolične pomene, toda zaradi svoje estetske vrednosti lahko pridobi v določenih kontekstih pozitiven pomen.

Prva pomenska kategorija, ki smo jo oblikovali na podlagi asociativne preizkušnje na vzorcu petdesetih slovenskih dijakov in študentov, vključuje asociacije kot tema, noč, mrak, prikritosn in zaslepljenosn. Poimenovali smo jo tema in lahko jo razumemo dobesedno, tj. kot fizično odsotnosn svetlobe, ali pa metaforično kot duhovno mračnjaštvo oziroma kakršnokoli zamračenosn duha. Črna je namreč barva ilegalnega, nedovoljenega, oziroma vsega, kar je treba prikriti. Poleg tega je še značilna barva obdobja, ki je prepovedovalo in kaznovalo kakršno koli svobodomiselnosn in širino duha, tj. inkvizicije.

Tema omogoča počitek, zato smo drugo pomensko kategorijo poimenovali mir. Ta vključuje asociacijo s spancem, tišino, spokojnosnjo in obvladanostjo. S poglobljanjem pomenskih komponent obeh temeljnih kategorij (teme in miru) prodremo do asociacij, kot so neskončnosn, globina in skrivnosn (III).

Četrta pomenska kategorija vključuje vse asociacije, ki bi jih lahko označili s Kandinskyjevo (Kandinsky, 1912) opredelitvijo črne barve. Ta jo je namreč označil kot "nič, ki ne vključuje več nobenih možnosti" oziroma kot "večno molčanje brezupnosn". Kot taka simbolizira subjektivno žalosn, potrtosn, žalovanje, melanholijo, depresivnosn, osamljenosn, zaprtosn vase, nedostopnosn, samoto in praznino, ki s svojim stopnjevanjem prehajajo v naslednjo kategorijo. Ta sovpada s koncem, propadom in smrtjo.

Napovedovanje konca sveta, ki je bilo silno popularno zlasti v srednjem veku, ko je razsajala kuga ("črna smrt") in so ljudi ogrožale še številne druge nesreče in strahote, je močno doprineslo k "popularnosn" črne barve in k razvoju njenih simboličnih implikacij. Zato smo oznako "konec" uporabili tudi kot ime za peto pomensko ka-

tegorijo črne barve. Ta vključuje asociacije, kot so konec sveta, smrt, vojna, pekel, strah, groza, obup, blodnje in zloba.

Črno barvo kot estetski fenomen (VI) povezujemo z lepoto, privlačnostjo, šarmom, svečanostjo, popolnostjo, eleganco in modo. Njena privlačnost lahko v določenih kontekstih postane že nekoliko nenavadna, zato smo v sedmo pomensko kategorijo črne barve uvrstili asociacije: posebnost, vpadljivost, izzivalnost, nekonformizem in kontrast. Njim nasprotne so asociacije: nevpadljivost, konstantnost in skladnost (VIII), ki jih lahko v odvisnosti od konteksta pojavljanja črne barve prav tako pojmujeemo kot njene tipične lastnosti.

Deveto, tj. zadnjo empirično ugotovljeno pomensko kategorijo črne barve tvorijo asociacije, ki jih pogojujejo simbolične implikacije španske črnine, luteranskih talarjev in oblačil angleških guvernant. Mednje spadajo strogost, natančnost, pristojnost, obvladanos in ravnotežje.

ZAKLJUČKI

Pri proučevanju barvnih preferenc subjektov slovenskega vzorca smo ugotovili pomembna odstopanja od rezultatov drugih raziskovalcev tega fenomena v evropski kulturi. Na empirično ugotovljeni rang listi priljubljenosti so si barve sledile v naslednjem vrstnem redu: modra, vijoličasta, zelena, črna, bela, rdeča, rumena, oranžna in rjava. Najbolj sta nas presenetili velika priljubljenost vijoličaste in majhna priljubljenost rdeče barve. Rdeča je namreč v večini kultur po priljubljenosti takoj za modro ali celo pred njo. Obe barvi sta močno zastopani v tradicionalni simboliki vseh kultur in se pomensko dopolnjujeta. Implicirata namreč diametralno nasprotne pomenne. V nasprotju z njima zbuja vijoličasta kot njuna mešanica silno mešane občutke. Subjekti jo pogosto izbirajo le tedaj, ko postane moderna, medtem ko sicer ne spada med najbolj priljubljene barve. Nekoliko nas je presenetilo tudi dejstvo, da sta rumena in oranžna barva relativno neprijubljene kljub svojim ugodnim psihofiziološkim učinkom na organizem. Toda ta rezultat je mogoče razložiti z njunimi pretežno negativnimi simboličnimi pomeni, ki so se utrdili v evropski kulturi.

Pri interpretaciji simboličnih implikacij glavnih barv smo se opirali na njihove najbolj utrjene pomenne v tradiciji različnih kultur. Ugotovili smo precejšnjo skladnost med njimi, čeprav so subjekti včasih asociirali nekatere barve s predmeti, ki jih lahko z njimi povežemo le fizično ter jih obravnavamo kot nosilce določene barve, vendar ne implicirajo nobene pomenske zveze z njimi.

Povzamemo lahko, da je simbolična struktura barv relativno stabilen fenomen in da so njihovi pomeni globoko zakoreninjeni v tradiciji različnih kultur. V nasprotju z njo so barvne preference silno variabilne in so pogosto pod vplivom različnih slučajnih dejavnikov.

LITERATURA:

- Chevalier, J. Gheerbrant, A., (1982). Dictionnaire des symboles. Mythes, rêves, coutumes, gestes, formes, couleurs, nombres. Paris: Robert Laffont S.A. et Jupiter.
- Cooper, J.C. (1986). Ilustrovana enciklopedija tradicionalnih simbola. Beograd: Nolit.
- Gibson, W. B., Gibson, L. R. (1966). The complete illustrated book of psychic sciences. Garden City, New York: Doubleday & Company, Inc., 92-101.
- Heller, E. (1989). Wie Farben wirken. Farbpsychologie. Farbsymbolik. Kreative Farbgestaltung. Reinbeck bei Hamburg: Rowohlt Verlag GmbH.
- Heimendall, E. (1961). Licht und Farbe. Ordnung und Funktion der Farbwelt. Berlin.
- Kandinsky, W. (1912). O duhovnem v umetnosti. V: W. Kandinsky (1985). Od točke do slike. Zbrani likovnoteoretski spisi. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Kovačev, A. N. (1990). Ekspresivna in reprezentativna vrednost likovnih prvin. IX. posvetovanje psihologov Slovenije, Radenci.
- Kovačev, A. N. (1991). The structure of a painting and the structure of human mind. Dep. of Psych. 40 years. Collection of scientific papers. Ljubljana: Faculty of Philosophy, 132-139.
- Kovačev, A. N. (1992). Grafično izražanje emocij in njegovi osebni korelati. Magistrsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Kovačev, A. N. (1993). Kretnja kot komunikacijski dej in kot sredstvo samoizražanja. Doktorska disertacija. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Kovačev, A. N. (1994). Colour preferences, meanings, and localization in space. 23rd International Congress of Applied Psychology. Madrid.
- Lurker, M. (1991). Wörterbuch der Symbolik. Stuttgart: Alfred Kröner Verlag.
- Musek, J. (1990). Simboli, kultura, ljudje. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Rotar, B. (1972). Likovna govorica. Ljubljana: Državna založba Slovenije, Maribor: Obzorja.
- Trstenjak, A. (1987). Človek i boje. Beograd: Nolit.